

**ЯНА ГРИНЬОВА**

(Харків)

## **ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ЗАСОБАМИ ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН**

---

Обґрунтовано актуальність утілення і розвитку правового навчання на всіх ступенях освітнього процесу, що ефективно вплине на рівень правосвідомості та правової культури громадян і тим самим буде сприяти побудові правової держави. Визначено мету та завдання правового навчання; загальний зміст правових знань, умінь і здатностей, які потрібно формувати у ході правового навчання. Доведено, що саме правокультурність визначає міру юридичної цивілізованості держави й суспільства та їх правовий прогрес.

***Ключові слова:** право, правові знання та уміння, правова культура, правова свідомість.*

Згідно зі ст. 1 Конституції нашої держави, Україна є суверенна, незалежна, демократична, соціальна і правова держава. Проте реалії сьогодення яскраво свідчать про те, що це лише декларація. Україна поки що не має достатньої кількості ознак, щоб уважатися правовою державою, оскільки їй необхідно подолати багато проблем, які заважають їй бути такою.

Правову державу недостатньо проголосити – вона повинна утворитися у результаті: запровадження і виконання реформ у всіх найважливіших сферах суспільного життя; реальних позитивних змін у системі взаємовідносин між громадянським суспільством, державою й особистістю.

Отже, *правова держава* – це держава, в якій юридичними засобами реально забезпечується максимальне здійснення, охорона і захист основних прав людини. Ще давньогрецький філософ Платон писав: «Я бачу близьку загибель тієї держави, де закон не має сили і знаходиться під чиеюсь владою. Там же, де закон – владика над правителями, а вони – його раби, я убачаю порятунок держави і всі блага, які лише можуть дарувати державам боги» [1].

Реалії сьогодення свідчать, що Україна продовжує перебувати в економічній та політичній кризах. Але ж побудова правової держави потребує наявності високого рівня правосвідомості та правової культури окремих громадян та суспільства в цілому. Формування правової свідомості і правової культури – це вже педагогічна проблема. Тому впровадження правового навчання на всіх освітніх етапах (дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти) є нагальною потребою сьогодення. Необхідність вдосконалення системи правового навчання, насамперед учнівської та студентської молоді, державних службовців у тому числі висвітлена в Указі Президента України від 18 жовтня 2001 року №992/2001. Утім, у практичній діяльності освітніх установ, викладанню права приділяється недостатня увага. Особливо це простежується в технічних, медичних, фармацевтичних та ін. навчальних закладах, де наявний дефіцит правових дисциплін, унаслідок чого випускникам на практиці при вирішенні завдань

соціального й професійного спрямування бракує відповідних правових знань, умінь і навичок (правової культури), але ж від якісного виконання трудових обов'язків (обов'язок працівника – це міра необхідної поведінки, що встановлюється у відповідних нормативних актах [2]) залежить життя, здоров'я, добробут як окремих громадян, так і суспільства в цілому.

Правове навчання покликане надійно забезпечувати формування в майбутніх фахівців достатнього рівня правової культури, яка передбачає наявність глибоких правових знань і прагнення до їх удосконалення, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися й сумлінно виконувати їх, адже ще римський політичний діяч Марк Тулій Цицерон стверджував: «Треба бути рабом закону, аби залишитися вільним» [3, с. 168].

Деякі аспекти вирішення проблем правового навчання в системі вищої освіти знайшли своє втілення в працях вітчизняних та зарубіжних учених Бабкіна В. Д., Балюка В. А., Дьоміної О. С., Маркової Г. Д., Певцової О. А., Подберезького М. К., Рабіновича П. М., Рябко І. Ф., Семитко А. П., Татарінцевої О. В., Фіцули М. М. та ін., однак, як засвідчує практика, вказана проблема залишається не вирішеною, а тому потребує подальшого наукового вивчення з метою втілення отриманих результатів у діяльність навчальних закладів.

*Мета статті* – визначити: роль і значення правового навчання при побудові правової держави; мету, завдання, сутність правового навчання; зміст правових знань, умінь, здатностей та якостей, які потрібно формувати в процесі вивчення правових дисциплін.

Ефективність досягнення мети правового навчання у НЗ, безумовно, буде залежати від правильної постановки завдань та методів, які виражаються в планомірних, систематичних, організованих діях учителів, викладачів, кураторів, адміністрації окремого навчального закладу, та спрямовані на формування й підвищення рівня правосвідомості, правової культури, які сприяють попередженню правопорушень.

Мета правового навчання полягає у: підвищенні рівня правової культури суспільства; вихованні громадянина, здатного відстоювати й захищати свої й інших суб'єктів інтереси, формуванні активної громадянської позиції; формуванні навичок правомірної поведінки, поваги до законів держави та міжнародного права; формуванні нетерпимості до насилля, війн, злочинності; вивчені національних, демократичних традицій і цінностей, на базі яких відбувається вдосконалення права та формування його нових установок, тощо [4, с. 41; 5, с. 10].

До завдань правового навчання слід відносити: формування системи знань із питань основ держави й права; розвиток особистісних мотивів до вивчення галузей права як необхідності; поширення й забезпечення доступу до джерел правової інформації; проведення роз'яснювальної роботи серед учнівських, студентських колективів, зокрема й у вигляді індивідуальних бесід і настанов; виховання поваги до закону й правопорядку, переконаності в необхідності дотримання правових норм; виховання правової активності; формування у учнів і студентів правової свідомості як сукупності правових уявлень, поглядів, переконань і почуттів, що визначають ставлення особистості до вимог законів, регулюють її поведінку в конкретній правовій ситуації; формування поваги до держави, до її правоохоронних, правозахисних, управлінських та інших органів; прищеплення навичок правомірної поведінки й у такий спосіб формування нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинності, прагнення взяти

посильну участь у боротьбі з цими негативними явищами, уміння протистояти негативним впливам, аналізувати свої вчинки, поведінку своїх товаришів і зіставляти свої вчинки й дії не тільки із загальновідомими моральними нормами, а й із вимогами законів; подолання у правовій свідомості хибних уявлень, що сформувалися під впливом негативного життєвого досвіду.

Як можна бачити, окреслені завдання правового навчання мають різноспрямований характер: і навчальний, і пропедевтичний, і превентивний, і заохочувальний, і формувальний.

Правове навчання – це джерело значущих за обсягом знань, які надаються в процесі викладання правових дисциплін; процес і результат засвоєння систематизованих знань про державу й право та важливий засіб вироблення вмінь і навичок їх використання. Оскільки право – це багатофункціональна, розгалужена система правових норм, галузей, підгалузей та інститутів, кожна з яких має свій предмет регулювання, то суб'єктам освітнього процесу, які здійснюють професійну підготовку, необхідно враховувати, які ж саме знання, навички й уміння з права (конституційне, екологічне, адміністративне, кримінальне, підприємницьке, трудове тощо) є більш актуальними для вирішення завдань у процесі майбутньої професійної діяльності, що складуть зміст правової компетенції як показника високого професіоналізму.

Загальний зміст правових знань, які потрібно формувати в процесі вивчення правових дисциплін: основні засади конституційного ладу в Україні, механізм державної влади в Україні, принцип розподілу влади, виборче право та референдум; поняття, функції, цінність права: соціальна, інструментальна, особистісна, право як фактор соціального прогресу, простір для упорядкованої свободи й активності; система галузей права, система законодавства України; право як вид соціальних норм, роль та значення права у життєдіяльності суспільства і держави: їх взаємозв'язок і взаємовплив; поняття, ознаки й види правомірної поведінки, принципи та гарантії законності; склад і види правопорушень, попередження правопорушень, види та підстави юридичної відповідальності; система судових органів, підвідомчість і підсудність справ; задачі й функції правоохоронних і правозахисних органів; порядок звернення до органів державної влади.

Загальний зміст правових умінь вирішувати проблеми й завдання соціальної діяльності: використовувати норми чинного законодавства для захисту прав членів суспільства; здійснення соціально-психологічної профілактики осіб, від яких можна очікувати скоєння правопорушення; психологічно правильно локалізувати й усувати конфліктні ситуації; давати правовий аналіз конкретним суспільним відносинам, вирішувати питання правового характеру; самостійно поповнювати, систематизувати й застосовувати правові знання; використовуючи нормативно-правові акти, певні прийоми і способи агітаційної роботи впроваджувати в повсякденну практику положення конституційного права України та контролювати дотримання іншими членами норм цих положень; орієнтуватися в системі соціальних цінностей; спілкуватися й взаємодіяти з іншими людьми на засадах толерантності й порозуміння; володіти правовою культурою мислення; аналізувати й систематизувати правову інформацію; удосконалювати правові знання шляхом самоосвіти; вільно орієнтуватися в системі правових норм.

Загальний зміст здатності вирішувати проблеми й завдання соціальної діяльності: сприяти: втіленню правових норм у суспільні відносини; засвоєн-

ню світоглядних, культурних, моральних, культурних цінностей; формуванню правової свідомості й культури; захищати права членів суспільства на базі норм чинного законодавства й демократичних принципів.

Якості, які потрібно виховувати у процесі вивчення правових дисциплін: патріотизм, відповідальність, ерудованість, самостійність, культурність, грамотність, активність, освіченість, законслухняність, інформованість, толерантність, взаємоповага.

Саме формування такої сукупності наведених вище правових знань, умінь, а також здатностей, допоможуть вирішувати проблеми й завдання із забезпечення нормальної життєдіяльності учнівської молоді й майбутніх фахівців.

Отже, ціллю правового навчання є досягнення високого рівня правової культури, у нашому розумінні права культура учнівської молоді – це підсистема загальної культури, яка відображає достатній рівень знань про державу й право, правову організацію суспільства та правове забезпечення діяльності професійної сфери, стійкі переконання в цінності права та необхідності його всебічного дотримання в усіх сферах життєдіяльності, зокрема й у фаховій, і проявляється в уміннях діяти правомірно та в здатності до самовдосконалення й суспільно-професійної активності в межах правового поля.

«Право – це мистецтво добра і справедливості, воно створене для користі людства», – запевняли наші пращури, підкреслюючи тим самим глибоку функціональну значущість вивчення юридичних правил поведінки, покликаних забезпечити стабільне й щасливе життя в суспільстві. Загальновідомо, що саме в праві акумульовані численні досягнення людської культури, які кожне покоління людей шляхом трансляційної функції передає своїм нащадкам, намагаючись захистити останніх від лиха та нещастя [6, с. 8].

Саме культура суспільства опосередковує всі основні сфери правого життя: законодавство, правотворчість, правореалізацію, права й свободи громадян, механізм держави, принципи та методи його діяльності, правосвідомість – і в такий спосіб є важливим критерієм якісного правового життя суспільства, яке можна виразити поняттям правокультурність. Правокультурність визначає міру юридичної цивілізованості держави й суспільства та їх правовий прогрес. Вона є показником високої правосвідомості суспільства, характеризує важливі культурно-правові цінності, які є свого роду «перепусткою» в сім'ю цивілізованих народів світу [6, с. 21]. Це рівень і ступінь прогресивно-правових досягнень, які втілені в людській діяльності та її результатах.

Правова культура суспільства є умовою забезпечення свободи та безпеки особистості, прав людини, гарантом її правової захищеності та громадянської активності, зобов'язує владу надати правовому статусу людини юридичну значущість: забезпеченість законом і судом. Саме така умова вказує і на наявність ознак правової держави. Тому побудова правової держави залежить від рівня правової культури, а високий рівень правової культури можливо досягнути лише за умови системного, планомірного, інтегрованого, всеохоплюючого правового навчання.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з пошуком таких технологій навчання, які б забезпечували правокультурний розвиток особистості, і тим самим сприяли розбудові правової держави.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Політологія [електронний ресурс].– Режим доступу: <http://all-politologija.ru/ukr/pravova-derzhava>.
2. Юридична консультація On-Line. Обов'язки працівників [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://crimealawyers.com/obov-yazki-prats-vnik-v>.
3. Цицерон. Диалоги: О государстве. О законах / Цицерон [пер. В. О. Горенштейна; прим. И. Н. Веселовского и В. О. Горенштейна; ст. С. Л. Утченко; отв. ред. С. Л. Утченко]. – М.: Наука, 1966. – 224 с. – (Серия «Литературные памятники»).
4. Бабкин В. Д. Правовое воспитание студентов / В. Д. Бабкин. – К.: Вища шк., 1983. – 51 с.
5. Певцова Е. А. Теория и методика обучения праву: учеб. [для студ. высш. учеб. заведений] / Е. А. Певцова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 400 с.
6. Никитин А. Ф. Что такое правовая культура?: [кн. для учащихся ст. классов] / А. Ф. Никитин. – М.: Просвещение, 1988. – 112 с.

ЯНА ГРИНЁВА

### ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА СРЕДСТВАМИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН

Обоснована актуальность воплощения и развития правового обучения на всех ступенях образовательного процесса, что эффективно повлияет на уровень правосознания и правовой культуры граждан, и тем самым будет способствовать построению правового государства. Определены цели и задачи правового обучения; общее содержание правовых знаний, умений и способностей, которые нужно формировать в ходе правового обучения. Доказано, что именно правокультурность определяет меру юридической цивилизованности государства и общества и их правовой прогресс.

**Ключевые слова:** право, правовые знания и умения, правовая культура, правовое сознание.

YANA GRYNKOVA

### FORMING A LAW-GOVERNED STATE BY MEANS OF LEGAL TRAINING

The urgency of implementation and development of legal training at all levels of educational process that will affect efficiently the rate of legal self-consciousness and legal culture of the citizens and thus facilitate the construction of a law-governed state is determined in the article.

It's not enough to declare a law-governed state; it must be developed as a result of introduction and carrying out the reforms in all the most important fields of public life, real positive changes in the system of relationship between the civil society, state and an individual.

The real facts testify that Ukraine is still under the conditions of economic and political crisis, but the construction of a law-governed state requires a high level of legal self-consciousness and legal culture of an individual and the society in general.

That's why the formation of legal self-consciousness and legal culture is a pedagogical problem and consequently the introduction of legal training at all the stages of education (pre-schooling, secondary, specialized secondary, higher and post-graduate education) is a vital necessity nowadays. In practical activities of educational establishments the attention paid to the study of law is insufficient. It is especially traced in technical, medical, pharmaceutical and other types of educational establishments, where there is the deficiency of law disciplines that leads to the situation when the university graduates feel the lack of related legal knowledge and skills (legal culture) when solving the social and professional problems. But life, health, well-being of individual citizens and the society as a whole depend on the qualified performing of job duties (employee duties is a measure of desired behaviour set in the corresponding legal acts).

The goals and objectives of legal education, the total content of legal knowledge, skills and abilities that are needed to be built in legal education are also determined in the article. It is proved that it's the culture of the society which mediates all major areas of legal life: leg-

islations, law-making, law-realization, rights and freedoms of citizens, the state mechanism, the principles and methods of its activities, legal self-consciousness and thus is an important criterion of the high-quality law-governed society which can be defined as legal culture.

Legal culture defines the measure of legal civility of the state and society and their legal progress. It is an indicator of the high sense of justice of the society that characterizes the important cultural and legal values, which are a kind of “pass” to the family of civilized nations. It is the level and degree of progressive legal achievements embodied in human activities and their results.

Legal culture of society is the condition for enforcement of personal freedom and safety, human rights; it also guarantees its legal protection and civil activity. It obliges the authorities to give juridical significance to legal status of an individual insured by law and court. It is this condition which shows the signs of law-governed state. Therefore, the construction of law-governed state depends on the level of legal culture and a high level of legal culture in its turn can be achieved under the condition of systematic, integrated, comprehensive legal training only.

**Keywords:** *law, legal knowledge and skills, legal culture, legal consciousness.*

Одержано 3.11.2014, рекомендовано до друку 11.11.2014.